

De Wieden. Foto: Wim Smeets.

De broedseizoenen 2003 en 2004 van de Purperreiger in Nederland

Henk van der Kooij

In dit overzicht van de broedresultaten van de Purperreiger zijn deze keer twee jaarverslagen samengevoegd. De opbouw van het artikel komt overeen met die van de jaarlijkse verslagen die in de afgelopen jaren in *het Vogelaar* werden gepubliceerd.

Het aantalsverloop van populaties kenmerkt zich door bergen en dalen. In de meeste broedgebieden lag in 2003 het aantal nesten iets onder dat van 2002. In 2004 overtrof het aantal nesten ruimschoots dat van 2002: minimaal 520 nesten! Tabel 1 geeft het bekende overzicht van de Nederlandse kolonies. Broedgegevens die voor zich spreken en waarvan geen bijzonderheden zijn te vermelden, komen in de tekst niet aan de orde.

Oude Venen (Alde Feanen)

In dit gebied kwam jaren de grootste Friese vestiging voor. In 2003 telde de kolonie in de Hoannekrite in de Oude Venen nog vijf paren (S. Rintjema). In 2004 bleef de kolonie geheel leeg en er werden in de Oude Venen met moeite slechts twee broedgevallen vastgesteld (R. Kleefstra).

De Deelen

In De Deelen werden in 2003 drie nesten gevonden: één in het westelijke deel (door eipredatie verloren gegaan) en twee in het centrum (één nest in de jongenfase verloren gegaan). In de omgeving van De Deelen werden verder nog drie broedgevallen geconstateerd. In 2004 konden negen nesten

worden ingetekend - één zelfs met negen eieren - voor De Deelen zelf, terwijl in een petgat nabij De Deelen nog één paar tot broeden kwam. In totaal dus tien paar: een fraai aantal (R. Kleefstra).

De Weerribben

Tabel 1 geeft de gestage leegloop van De Weerribben aan: zes paren in 2002, vijf paren in 2002, drie paren in 2003 (één solitair en twee bij elkaar) en slechts één paar in 2004 (J. Bredenbeek, D. Woets). Een trieste ontwikkeling, daar ook in de landelijk betere jaren 2002 en vooral 2004 de achteruitgang door is gegaan. Mogelijk zuigt de hoogwaterzone bij De Wieden de Purperreigers naar zich toe.

De Wieden

Er hebben in 2003 minimaal 54 paren in De Wieden gebroed, waarvan vijftien in de hoogwaterzone (P.M. Verbij). Het is mogelijk dat in genoemde zone meer Purperreigers hebben gezeten, maar het via de 'grond' tellen van de nesten - hier de enige betrouwbare methode - is in dit drassige gebied vrijwel onmogelijk. De aantalsopgave voor 2004 is minder nauwkeurig daar andere werkzaamheden veel tijd vergden. De Rode Reiger was naar schatting met vijftien à twintig paar in de hoogwaterzone (O. Brandsma) en met minimaal 21 paar - er zijn zeven locaties vastgesteld - in De Wieden aanwezig (P. Verbij).

Naardermeer

Gezien de aantalsontwikkeling gaat het de Purperreiger in het Naardermeer goed. De vliegtuigtelling van 7 juli 2003 leverde een fraai totaal van 45 en die van 6 juli 2004 van maar liefst 57 nesten op (W.J.R. de Wijs). De

Purperreiger weet zich hier te handhaven door op vegetatie-eilanden of in natte vegetaties zo dicht mogelijk bij het water te nestelen.

Waterleidingplas

Op 7 juli 2003 werd er niet alleen over het Naardermeer, maar ook boven de Amsterdamse Waterleidingplas gevlogen. Vanuit de lucht werden toen twee nesten op een landtongetje gezien, op 6 juli 2004 één (W.J.R. de Wijs).

Breukeleveensche Plas (of Stille Plas)

Het zal de nauwkeurige lezer zijn opgevallen dat deze kolonie van provincie is veranderd. Jan van der Winden attendeerde mij op een provinciegrenscorrectie, waardoor de Breukeleveensche Plas in Noord-Holland is komen te liggen.

De verwachtingen voor deze kolonie waren aan het begin van het broedseizoen 2003 hoog gespannen. De kolonie had namelijk op locatie 'midden' de laatste jaren een sterke

	2001	2002	2003	2004
Friesland				
Oude Venen	6	10	8-9	2
De Deelen	4	8	6	10
Rottige Meente	1	1	0	0
Brandemeer	2	2	2	1
Lindevallei	0	1	0	1
Overijssel				
De Weerribben	6	5	3	1
De Wieden	56	52	54	36-41
Zwarte Meer	15	12	7	8
Noord-Holland				
Naardermeer	44	36	45	57
Ankeveensche Plassen	8	0	6	4
Waterleidingplas	0	0	2	1
Breukeleveensche Plas	31	41	28	39
Utrecht				
Kameriksche Nessen	3-4	9	7	6
Reservaat Benschop	0-1	0-1	0	?
Zuid-Holland				
Nieuwkoop	121	117	106	125
Ameide	94	124	101	154
Kinderdijk	37	59	55	56
Arkel	11	16	17	13
Incidenteel		2	1	1
Totaal circa	440	495	450	520

Tabel 1 - Overzicht van de kolonies, gerangschikt naar provincie. De totalen zijn afgerond op vijftallen.

Incidenteel: 2002: Drontermeer 1 paar; Oostvaardersplassen 1 paar (Sovon).
2003: Boezem van Brakel 1 paar (Sovon).
2004: Petgaten van de Veenhoop (dichtbij de Oude Venen): 1 paar (R. Kleefstra).

groei laten zien. Het seizoen viel echter tegen. Op 6 juni trof ik hier slechts vijftien nesten aan (tegen 41 in 2002!). Gelukkig bleek een deel van de vogels verhuisd te zijn naar de oude locatie 'noorden'. In de luw gelegen struweel-bosrand werden echter niet meer dan dertien nesten gevonden. Bovendien bleek dat de Vos de Purperreigers hier al eerder had ontdekt: van zeker vier nesten zijn één, verscheidene of alle jongen gepredeerd. Het is aannemelijk dat de aanwezigheid van de Vos de achteruitgang van het aantal paren bij de Stille Plas (of Breukeleveensche Plas, red.) heeft veroorzaakt.

In 2004 heeft de hele kolonie met predatie te maken gehad. Locatie 'noorden' bleek verlaten en alle Purperreigers waren weer tot broeden gekomen in locatie 'midden'. Echter bij mijn eerste bezoek op 3 mei werd een vossendrol in een kapot ganzenei in de kolonie gevonden. De Vos was meeverhuisd! Dit bleek vooral in juni: veel jongen werden toen gepredeerd, naar schatting 50% van het totaal. Ondanks het fraaie totaal van 39 nesten is het dus geen goed broedseizoen geworden. Samen met E. de Haan van Staatsbosbeheer zijn gegevens verzameld om hard te kunnen maken dat afschot van de Vos noodzakelijk is om verlies van deze kolonie te voorkomen. Eerst predatie documenteren en dan een afschotvergunning aanvragen. Tenslotte is de Purperreiger een Rode Lijst-soort en heeft Nederland internationaal een zorgplicht voor deze soort. Dit betekent dat directe schade aan deze kwetsbare soort zoveel mogelijk voorkomen moet worden.

Kameriksche Nessen

Nu de enige kolonie in de provincie Utrecht! Op 2 juni 2003 werden zeven nesten gevonden. Het wilgenstruweel waarin de Purperreigers nestelen, ligt relatief hoog ten opzichte van de veenweilanden, zodat deze kolonie windgevoelig is. Dat bleek ook in 2003 weer. Van één nest zijn door storm alle en van een ander nest een deel van de eieren verloren gegaan. Verder bleek eind juli dat

van zeker drie nesten één of meer jongen gepredeerd waren door een Vos. Ook in 2004 had de kolonie met storm en vossenpredatie te maken. Op 25 juni werd zelfs rond halfdrie 's middags een Vos gezien aan de rand van de kolonie. Onder één van de nesten lag een groot gepredeerd jong. Waarschijnlijk is van meer dan de helft van de nesten niets terechtgekomen, hetzij door storm, hetzij door predatie door de Vos.

Nieuwkoopse-Plassengebied

In 2003 heeft de Purperreiger niet op vier maar op drie locaties gebroed: in De Pot en op de Bleijgaten bij Noorden en langs de Oude Vaart in het zuiden van het plassen-gebied. De kolonie in het midden bleef leeg. Dit was te verwachten, want na 2000 - toen nog zeventig nesten hier! - gaf elk jaar een sterke daling te zien. De jarenlange predatie van jongen door de Vos heeft het verlaten van deze kolonie veroorzaakt.

In De Pot bij Noorden werden 49 nesten geteld (was 48), op de Bleijgaten broedden zestien paren (was 22), terwijl in het zuiden 41 nesten (was 39) aan het wilgenbraamstruweel werden ontworsteld. Het Plassen-gebied herbergde daarmee in totaal 106 paren tegen 117 in 2002. Het jaar 2004 bracht nieuwe verrassingen: de kolonies in De Pot (81 nesten) en langs de Oude Vaart (41 nesten) deden het goed, maar die op de Bleijgaten (slechts drie nesten) liep verder terug. Wat de laatste kolonie betreft: of de kolonie heeft last gehad van de Vos - waar geen aanwijzingen voor zijn - of vogelwaarnemers zijn te vaak op bezoek geweest. Met Natuurmonumenten is afgesproken dat het gebied drie jaar lang niet op vogels zal worden geïnventariseerd. Op 23 juni raasde er een zware zomerstorm over ons land. Daar veel nesten in De Pot in bomen liggen is deze kolonie op 25 juni bezocht. Van 12% van de toen aanwezige nesten bleek of het nest met inhoud of alleen de nestinhoud te zijn uitgewaaid.

	2001	2002	2003	2004	Gemiddeld
Friesland	3%	4%	4%	3%	4%
Overijssel	18%	14%	14%	9%	14%
Noord-Holland/Utrecht	17%	17%	20%	21%	19%
Zuid-Holland	60%	64%	63%	68%	64%

Tabel 2 - Procentuele verdeling van het totale aantal geschatte broedparen van de Purperreiger in de periode 2001 tot en met 2004 over de verschillende provincies (Noord-Holland en Utrecht zijn samengevoegd).

Purperreiger in de winter.

Foto: Ben van den Broek.

Ameide

In 2003 kwam de Purperreiger met honderd paren tot broeden in de Zouweboezem, terwijl in het aangrenzende natuurontwikkelingsgebied De Boezem waarschijnlijk één nest aanwezig was (R. van Beek, G. Dekker, R. Dijkstra, R. Garskamp, N. Koppelaar, J. van der Winden en H. Zantige). Gaf de kolonie in 2003 een afname ten opzichte van 2002 te zien, in 2004 werd een nieuw record bereikt: in totaal werden 154 nesten geteld (zie voor namen tellers 2003, alleen verving R. den Breejen R. Dijkstra)! In De Boezem werd geen nest gevonden. Bij deze kolonie wil ik nog iets persoonlijks opmerken. Mijn archief bevat verslagen van de purperreigerinventarisaties van de heer R.F. den Breejen over de jaren 1976-2002. Niet die van 2003. Door hartklachten kon hij in juni 2003 niet meer mee de Zouweboezem in. Wat de toekomst betreft heeft Den Breejen besloten er een punt achter te zetten. Hij was in 2003 76 jaar. Ook via deze weg wil ik Den Breejen hartelijk danken voor de fijne manier van samenwerken. U hebt meer dan 25 jaar die fraaie purperrode schepsels geteld en ik weet niet hoeveel jongen geringd in de Zouweboezem. Veel dank voor uw grote inzet. U

verdient een Gouden Purperreigermedaille!

Kinderdijk

Het is en blijft letterlijk worstelen om deze kolonie te tellen... uren door waterriet sjouwen. Wat een mens soms al niet bezielt! In 2003 was de waterstand niet zo hoog, maar we zaktten steeds door de modderige bovenlaag heen, zodat het echt zwaar lopen was. De telling verliep verder goed. We vonden in totaal 51 nesten (H. Borsje senior en junior, P. Bieren, A. Kooij, H. van der Kooij, G. Oosterwijk). Op 20 augustus heb ik ook de aangrenzende Boezem van de Overwaard bezocht, daar er in de zomer regelmatig adulte vogels waren neergestreken. Hier nog vier nesten gevonden, dus in totaal minimaal 55 paar bij Kinderdijk in 2003. De telling van 2004 (P. de Barse, L. Boon, H.J. van Dijk, H. van der Kooij, G. Oosterwijk, J. Schoonderwoerd en J. Verkerk) had ongeveer hetzelfde resultaat: 54 nesten werden gevonden. Op 23 juli bleken er nog zeker twee nesten te zijn in de Boezem van Nieuw-Lekkerland, dat het totaal voor Kinderdijk op minimaal 56 bracht. Nogmaals, de aantallen van beide jaren zijn minimale

aantallen, want het is niet aannemelijk dat we in beide jaren alle nesten hebben gezien.

Arkel

Eén van de weinige kolonies die ten opzichte van 2002 iets toenam. Het kan echter zijn dat in 2002 niet alle nesten gevonden zijn. In 2004 gaf deze kolonie echter geen toename - in tegenstelling tot veel andere kolonies - maar juist een afname te zien.

De kolonie is vanaf de dijk goed te overzien. Eén nest lag in 2004 zeer opvallend. Het was met het blote oog goed zichtbaar vanaf de Lingedijk. Menige voorbijganger heeft ervan genoten! Het broedpaar zelf heeft geen last gehad van al het menselijke geloer, want er zijn jongen uitgevlogen.

Discussie

Het aantal broedparen gaf in 2003 een daling van 9% te zien ten opzichte van dat van 2002 om in 2004 - verblijvend - met 16% toe te nemen ten opzichte van 2003. Voor het eerst sinds 1981 hebben er zeker meer dan 500 paren in Nederland gebroed. Ondanks dit

verheugende aantal is er blijvende reden tot zorg.

In Friesland volgde het aantal broedparen in 2004 niet de landelijke trend: in tegenstelling tot de forse landelijke toename ging het aantal paren hier wat achteruit! De soort broedt versnipperd, verspreid over veel locaties, van een echte kolonie was in 2004 geen sprake meer.

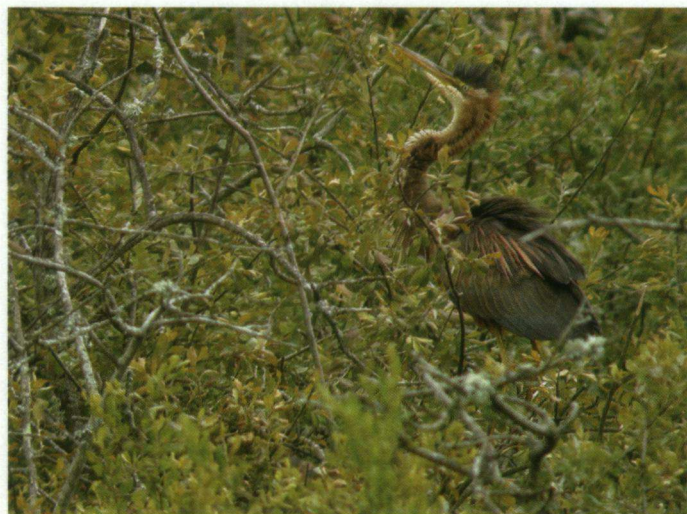
Overijssel kent nog slechts één belangrijk broedgebied: De Wieden. Helaas is het precieze aantal broedparen van dit gebied (inclusief de hoogwaterzone) niet bekend. De procentuele verdeling van het aantal paren over de verschillende provincies (zie Tabel 2) veranderde: de betekenis van de Kop van Overijssel nam af en die van Noord- en Zuid-Holland nam toe. Maar het kan zijn dat de werkelijkheid anders is geweest. Het is niet uit te sluiten dat het lage percentage in 2004 voor de Kop van Overijssel veroorzaakt is door een onderschatting van het aantal broedparen in De Wieden, met name dat van de hoogwaterzone.

De soort heeft het moeilijk in De Weerribben

Purperreiger.

Foto: Bas de Bruijn.

Purperreiger.
Foto: Bas de Bruijn.

en het Zwarte Meer. In 2003 zag het ernaar uit dat de hoogwaterzone wat Purperreigers uit de omgeving aantrok - zowel in De Weerribben en met name in het Zwarte Meer nam het aantal paren af - voor 2004 valt hier niets over te zeggen.

In het Vechtplassengebied geeft de kolonie in het Naardermeer de laatste jaren een opmerkelijke groei te zien. Verder is in deze regio opmerkelijk dat het gekwakkel bij Breukeleveen - onder andere veroorzaakt door de Vos- gepaard gaat met het weer tot broeden komen van de Purperreiger bij Ankeveen en in de Waterleidingplas.

Zuid-Holland is ook in 2003 en in 2004 het bolwerk van de Purperreiger gebleven. Deze provincie herbergt al jaren ongeveer twee-derde van de Nederlandse broedpopulatie. Dit was in 1982 - het laatste jaar met een vergelijkbaar aantal broedparen - niet zo. De naar schatting 510 nesten waren toen als volgt over de provincies verdeeld: Friesland 39, Overijssel ongeveer 120, Noord-Holland/ Utrecht 125 en Zuid-Holland 227 (44%). De soort heeft zich in alle genoemde provincies weten te handhaven, maar het

■ Ir. H. van der Kooij, Groenendaal 8, 4041 XX Kesteren.

zwaartepunt van de verspreiding is meer en meer in Zuid-Holland komen te liggen: van streken rijk aan Vos is een deel van de Purperreigers verhuisd naar delen waar de Vos nog niet voorkomt in de broedgebieden. Hierbij moeten we vooral denken aan de kolonies bij Ameide en Kinderdijk. Dit maakt ook de huidige kwetsbaarheid van deze reigersoort uit.

We hebben rekening te houden met de vestiging van de Vos in een gebied als de Zouweboezem bij Ameide. In 2004 zijn hier meer dan 150 nesten geteld, bijna 30% van het totaal! Bij de komst van de Vos zal - zonder menselijk ingrijpen - deze kolonie verloren gaan.

In het plassengebied bij Nieuwkoop en Noorden wist de Purperreiger - verrassend - zich goed te handhaven, ondanks de zware zomerstorm van 23 juni en ondanks de aanwezigheid van de Vos.

Dankwoord

Een ieder die meegewerkt heeft aan het inventariseren van de Purperreiger wordt hartelijk bedankt. Aanvullingen zijn welkom.